

Paragraafid

Lehekülje nr.

1.1. Probleemi, sihtrühma ja huvirühmade mõistmine

1

1.1. Probleemi, Sihtrühma Ja Huvirühmade Mõistmine

Juhend

1.1.1. Probleemi mõistmine

Probleemi võib mõista kui mõnd heaolu ja tervist negatiivselt mõjutavat olukorda, mida soovitakse ennetada (1). Tihti on ennetustegevust planeerima hakates üldjoontes teada, millise probleemiga tegeleda soovitakse (nt ennetada vaimse tervise probleeme, uimastite tarvitamist, riskikäitumist, terviseprobleeme vm). Võib aga ka juhtuda, et algne eesmärk on laiem (nt kohaliku elanikkonna tervise ja heaolu parandamine) ning võimalikke fookusprobleeme mitu. Mõlemal juhul on hea algus probleemi(de) parem mõistmine, mis hõlmab ka probleemi

- **kirjeldamist,**
 - Ekspertide, otsustajate, praktikute, teadlaste jt huvirühmade vaates.
 - Inimeste vaates, kelle seas probleem esineb ja keda probleem mõjutab.
- **levimuse, esinemise konteksti, tekke- ja edasiarenemise põhjuste, ajaraami uurimist,**
 - Kelle seas probleem ilmneb? Millised on seda ilmestavad näitajad ja kuidas need ajas on muutunud? Millises keskkonnas, kontekstis ja ajaraamis probleem ilmneb ning süveneb?
 - Millised tegurid suurendavad või vähendavad probleemi ilmnemise, kujunemise, edasiarenemise, korduvuse tõenäosust?
 - Kuidas mõjutab füüsiline, virtuaalne, sotsiaalne, kultuuriline ja majanduslik keskkond probleemi kujunemist?
 - Millised seadused või reeglid on probleemiga seotud?

- **esinemise sihtrühmade ja neid iseloomustavate omaduste väljaselgitamist,**

- Milline on inimeste kultuuriline, sotsiaalne, majanduslik jm taust, kelle seas probleem esineb, ja kellel on risk probleemi väljakujunemiseks?
- Kuidas mõjutavad individuaalsed omadused, nt geneetilised tegurid, isikuomadused, neuroloogiline areng probleemi kujunemist?
- Kelle seas probleem esineb, kas nt 11-13-aastaste kooliõpilaste seas või hoopis 16-19-aastaste mitteõppivate ja töötavate noorte seas? Kas probleem esineb kõigi või vaid haavatavamate rühmade seas?

- **tagajärgede ja kahju väljaselgitamist,**

- Kelle jaoks on tegemist probleemiga (nt uimastite tarvitamine võib olla probleem tarvitaja lähedastele, teenuseosutajatele, kohalikule omavalitsusele ja riigile, kuid uimastite tarvitaja võib probleemina näha tervise-, suhte- ja rahaprobleeme ning mitte tarvitamist)?
- Millised tagajärjed ja kahju on seotud probleemi ilmnemise, süvenemise ja korduvusega?
- Kes on motiveeritud probleemi lahendama ja keda tuleb motiveerida probleemiga tegelema?
- Milline on probleemi laiem mõju ja sellega tegelemise maksumus?

Probleemide levimust, põhjuseid ja laiemat mõju on kasulik mitmel põhjusel mõista.

- Aitab fookust seada, näiteks saada parem ülevaade, **millised probleemid on levinud konkreetses piirkonnas.**
- Aitab kontrollida, **kas meie praegune arusaam probleemist vastab tegelikkusele** või on selle kohta lisainfot, mida peaksime arvesse võtma.
- Aitab **põhjendada ennetustegevuse vajalikkust otsustajatele,**

kui suudame näidata probleemi ulatust ja laiemaid ühiskondlikke tagajärgi või sellega tegelemise maksumust.

Probleemi mõistmise **infoallikad** võivad olla statistilised andmed (nt riigi või piirkonna uuringud, registriandmed jm), erialakirjandus, sisend sihtrühmalt või teistelt probleemiga seotud osalistelt. Küsimuse delikaatsusest ja sihtrühmast olenevalt **võib olla info kogumiseks vaja eetikakomitee kooskõlastust** ([ptk 3.5](#)). Probleemi mõistmiseks tasub ka uurida teooriaid, mudeleid ja käsitlusi ning läbi töötada muud teaduskirjandust, mis probleemi olemust ja kujunemist selgitavad.

- **NÄIDE**

Probleemide mõistmiseks tehakse Eestis uuringuid. Näiteks uuritakse iga nelja aasta tagant 11-, 13- ja 15-aastaste [kooliõpilaste tervisekäitumist](#), et jälgida tervise ning tervisekäitumise suundumusi ja analüüsida tulemusi seoses noorte sotsiaal-majandusliku olukorraga (2).

1.1.2. Sihtrühma mõistmine

Sihtrühma valik oleneb nii probleemi olemusest kui ka praktilistest kaalutlustest. **Sihtrühma tõeliseks mõistmiseks võib olla vaja otsest kontakti sihtrühma ja seda ümbritsevate inimestega.** Sihtrühma määratlemiseks tuleb uurida probleemi ja selle põhjuseid ning andmetele toetudes mõelda läbi

- kes sihtrühma moodustavad?
- milliseid sihtrühmi on vaja mõjutada?
- millised on sihtrühma võimed, kogemused ja vajadused?
- millises keskkonnas on võimalik sihtrühmani jõuda ja seda mõjutada?
- millises infoväljas sihtrühm viibib (sh virtuaalne keskkond)?

- kes jõuavad sihtrühmani ja mõjutavad seda?
- kes on probleemi seisukohast olulised huvirühmad?

Kui on selge, kuidas ja kelle seas probleem tekib, on võimalik kavandada ennetustegevus. Ennetuse sihtrühma riskitasemest olenevalt eristatakse universaalset, valikulist ja näidustatud ennetust ning tegevuse ajast olenevalt eristatakse esmast, teisest ja kolmandast ennetust. Viimane mudel on kasutusel peamiselt rahvatervishoius (1).

- **Universaalne ennetus** on suunatud kõigile ega olene konkreetse probleemi kujunemise riskist (nt laste sotsiaalse pädevuse arendamine aitab vältida vaimse tervise probleeme tulevikus).
- **Valikuline ennetus** on suunatud rühmale, kellel on suurem risk probleemi kujunemiseks (nt sünnieelsed ja -järgsed kodukülastused vanemlike oskuste arendamiseks ja toe pakkumiseks peredele, kus esineb uimastitarvitamist või vägivallaprobleeme, ja nende perede laste vaimse tervise probleemide ennetamiseks).
- **Näidustatud ennetus** on suunatud inimestele, kellel on suur risk probleemi kujunemiseks või on probleem juba osaliselt ilmnunud (nt haavatavas olukorras laste individuaalne nõustamine uimastitarvitamise ennetamiseks).
- **Esmane ennetus** on suunatud kõigile probleemi kujunemise ärahoidmiseks või edasilükkamiseks (nt immuniseerimine nakkushaigustesse haigestumise ennetamiseks).
- **Teisene ennetus** on suunatud varases staadiumis probleemiga inimestele probleemi (edasi)arenemise ja kordumise ärahoidmiseks (nt kontorilaudade ja toolide vahetamine ergonoomiliste vastu, et hoida ära juba seljavalusid kurtvate inimeste terviseprobleemide süvenemist).
- **Kolmandane ennetus** on suunatud väljakujunenud probleemiga inimestele probleemi edasise süvenemise ja muude probleemide tekke vältimiseks (nt ebavõrdse kohtlemise ärahoidmiseks ja toimetuleku toetamiseks koolitada ning nõustada haridustöötajaid, kes puutuvad kokku diabeeti põdevate lastega).

Igal tasandil tegevuse planeerimiseks on vaja hästi aru saada probleemi kujunemisest ja põhjustest. Tegevuse kavandamisel **saab ennetustasandeid kombineerida**: näiteks võib vaimse tervise sekkumine töökohal olla esmane ja pakkuda kõigile töötajatele stressi vähendamise tööriistu või ligipääsu heaolu parandavatele teenustele. Regulaarselt toimub vaimse tervise probleemide sõeluuring, mille tulemustele tuginedes suunatakse töötajad teisese või kolmandase ennetuse tegevusse. Teisese ennetuse raames pakutakse näiteks lühisekkumist või tugigruppides osalemise võimalust ja kolmandane ennetus võib sisaldada pikaaegsemat psühholoogilist nõustamist ning kognitiiv-käitumisteraapiat. Valikulise ennetuse tegevus võib olla suunatud suurema riskiga töötajatele, kelle tööülesanded või roll võib olla seotud suurema stressi või töökoormusega, ebaregulaarse tööaja või survega kiiresti otsuseid langetada. Valikulise ennetusena saab pakkuda nõustamist, et vähendada vaimse tervise probleemide kujunemiskiriski. Näidustatud ennetus võib kindlaks teha töötajad, kes sageli puuduvad, kelle töövõime on vähenenud või kes annavad märku suurest psühholoogilisest koormusest ja kelle saab suunata teisese või kolmandase ennetuse tegevusse (3).

• NÄIDE

Sihtrühma mõistmiseks ja vajaduste väljaselgitamiseks saab kasutada erinevaid meetodeid. Näiteks on **uuritud uimastitarvitamise tausta** ja selgitatud välja erinevad sihtrühmad koos neile omaste tarvitamismustritega, et paremini kavandada sekkumisi ja ennetada tarvitamisest tingitud kahju või selle süvenemist (4). Samuti on **uuritud, miks mehed hoiduvad nõustamis- ja tervishoiuteenuste kasutamisest**, et pakkuda neile erinevaid sekkumisi, mis suunaks mehi neid teenuseid senisest enam kasutama (5).

1.1.3. Huvirühmade väljaselgitamine ja kaasamine

Ennetustegevuse planeerimine ja arendamine toimib hästi, kui kaasatud on erineva pädevuse ja vaatenurkadega inimesed. Huvirühmi võivad esindada sihtrühma liikmed ja nende lähedased, sekkumise elluvijad (spetsialistid), otsustajad, kogukonnas tegutsevad organisatsioonid, teadlased, kolmanda sektori aktiivsed liikmed turvalisuse, sotsiaal-, haridus-, tervishoiu- ja planeerimisvaldkonnast ning teised probleemiga kokku puutuvad osalised.

Läbi tasub mõelda ka järgmised asjaolud (6).

- **Eksperdid**
 - Kes tunneb probleemi ja selle põhjuseid?
 - Kes on varem ennetustegevuse arendamisega tegelenud?
 - Kellelt saab tuge ennetustegevuse toimumisloogika aluseks oleva teooria mõtestamisel, uuringute tegemisel, tegevuse hindamisel?
- **Erinevad vaatenurgad**
 - Kes on potentsiaalsed ennetustegevuses osalejad ja selle elluvijad?
 - Mida sihtrühma esindajad probleemist arvavad?
 - Kes tunneb sihtrühma?
 - Kelle jaoks on probleem oluline? Kellel on selle järele vajadus ja oma arvamus?
- **Vastutus ja rollid**
 - Kes juhib ennetustegevuse arendust?
 - Kes rahastab, võimalusi pakub ja leiab?

- Kes on tegevuse võimalikud elluvijad?
- Kes saab tegeleda huvikaitsega?

- **Ühiskondlik mõjukus**

- Kas ja kuidas on sihtrühm kaasatud?
- Kes on valdkonna arvamussliidrid?
- Kes on kohalikud sädeinimesed, kes aitavad inimesi kaasa tõmmata?
- Kes on tegevuse võimalikud kriitikud või takistajad?

Huvirühmade kaasamise skaala (7) ühes otsas on minimaalne kontakt teabe või konsultatsiooni saamiseks, teises otsas täielik partnerlusmudel, kus huvirühmad on läbivalt kaasatud tegevuse planeerimisse. **See, kuivõrd ja kuidas mingit rühma kaasata, oleneb tegevusest ja selle etapist.** Näiteks võib otsustajate ja poliitikute tugi olla tähtis, kui on vaja langetada ennetustegevuse arendamise või rahastamise otsus, kuid ennetustegevuse toimumisloogika mõtestamisel ([ptk 2](#)) võib olla vaja valdkonna ekspertide ja teadlaste lisatuge.

- **NÄIDE**

Huvirühmade vajaduste ja ootuste mõistmiseks tasub kaasata erinevate vaatenurkade ja pädevusega inimesi. Näiteks [uuriti vanemluse valdkonna olukorda, arenguvajadusi ja rollide jaotust](#) avaliku sektori (ministeeriumid, allasutused, kohalikud omavalitsused) esindajate hinnangu alusel ja sellele tuginedes kavandati valdkonna tegevussuunad (8).

[Loe edasi →](#)